

Деякі аспекти впровадження люстрації в

Україні Сорока Ю.М., слухач 6-BS курсу ННІЗН

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Сербин Р.А.

Зважаючи на європейські перспективи України, а також з метою виконання взятих Україною зобов'язань перед Радою Європи, сьогодні в країні існує нагальна потреба побудови системи судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує право кожної особи на справедливий суд.

Протягом останніх років українські судді неодноразово приймали рішення, що прямо порушували основоположні конституційні права і свободи громадян. Така ситуація красномовно підтверджується зростанням кількості рішень Європейського суду з прав людини, якими встановлено порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суттєвою проблемою судової системи України є корупція, яка поширена на всіх етапах судової процедури. Як наслідок рівень довіри до судів з боку громадськості залишається вкрай низьким. Таким чином, зважаючи на європейські перспективи України, а також з метою виконання взятих Україною зобов'язань перед Радою Європи, сьогодні в країні існує нагальна потреба побудови системи судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує право кожної особи на справедливий суд.

На сьогоднішньому засіданні Кабінету міністрів України був підтриманий закон «Про відновлення довіри до судової системи України». Станом на сьогодні довіра громадян до судової системи фактично знижена. Саме тому найперше, що ми маємо зробити, це збудувати систему судочинства, що функціонуватиме на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантуватиме право кожної особи на справедливий суд», - наголосив Міністр юстиції.

Цей закон визначає правові та організаційні засади проведення атестації та люстраційної перевірки суддів судів загальної юрисдикції. А також передбачає проведення перевірок і звільнення з посад осіб, які виносили рішення, спрямовані на обмеження конституційних прав і свобод громадян, та зниження рівня корупції в системі судів загальної юрисдикції.

Документ визначає правові та організаційні засади проведення атестації та люстраційної перевірки суддів судів загальної юрисдикції.

Сама перевірка суддів передбачатиме аналіз:

1) рішень, прийнятих ним одноособово або у складі колегії суддів щодо справ, пов'язаних з масовими акціями протесту в Україні після 21 листопада 2013 року;

2) рішень, прийнятих ним одноособово або у складі колегії суддів щодо виборчих справ у зв'язку із проведенням виборів до Верховної Ради України VII скликання;

3) рішень, прийнятих ним одноособово або у складі колегії суддів щодо осіб, які визнані політичними в'язнями;

4) рішень, прийнятих ним одноособово або у складі колегії суддів, що суттєво обмежують конституційні права і свободи громадян;

5) рішень Європейського суду з прав людини, яким встановлено порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при прийнятті рішень національними судами;

6) наявності дисциплінарних проваджень щодо нього та характеру застосованих дисциплінарних стягнень;

7) достовірності та повноти відомостей, що містяться у деклараціях про доходи та витрати суддів та членів їх сімей.

Судді Верховного Суду також обговорили цей законопроект. Вони визнали крок Кабінету Міністрів, спрямований на повернення процесу люстрації у правове русло, надзвичайно важливим і своєчасним. Разом з тим судді найвищого судового органу наголосили на необхідності неухильного дотримання вимог Конституції України та міжнародних правових актів, що встановлюють гарантії незалежності суддів, а свої висновки і пропозиції направили до уряду.

Аналіз суспільної мотивації, що лежить в основі вимог проведення «повної люстрації» демонструє чотири ключові фактори:

- бажання остаточного розриву з колоніальним та пост-колоніальним минулим, бажання визволитися з-під тиску пост-геноцидної пост-тоталітарної системи цінностей, що паралізує розвиток та самореалізацію людини та суспільства;

- бажання не допустити повернення до влади представників злочинного тоталітарного режиму Януковича, що відзначився злочинами проти людяності та держави;

- бажання викоринити з органів державної влади корупцію, якою пронизані всі суспільні інституції в Україні;

- бажання викоринити з органів державної влади осіб, що за своїми професійними та морально-психологічними ознаками є несумісні із займаними посадами.

З огляду на фактори суспільної мотивації, що лежать в основі вимог проведення «повної люстрації», остання має складатися з кількох паралельних процесів, не всі з яких потрапляють під традиційне розуміння люстрації, але, тим не менше, сприяють досягненню її цілей:

- люстрація агентів комуністичного режиму та його спецслужб;
- люстрація представників тоталітарного режиму Януковича;
- комплекс антикорупційних дій з виявлення капіталів, набутих злочинним шляхом та відповідно усунення таких осіб від можливості обіймати посади в органах державної влади.

Першою країною, що запровадила механізми люстрації на пост-радянському просторі, була Чехословаччина. У жовтні 1991 року було прийнято «Великий люстраційний закон», а в квітні 1992 року - «Малий люстраційний закон». Метою даних законодавчих актів було недопущення осіб, що співпрацювали з політичними або репресивними інституціями комуністичного режиму, до обіймання керівних посад під час процесу переходу до стабільної демократії. Ці ініціативи мали противників, що керувалися як ідеологічними міркуваннями (комуністів та їх симпатиків), так і міркуваннями гуманістичними та прагматичними (деяких чеських лідерів). Відпочатку термін дії закону був визначений як 5 років «перехідного періоду», проте в результаті суспільних дебатів його дія продовжувалася двічі - в 1995 та в 2000 роках. Процедура люстрації полягала в обов'язку надавати при обійманні посади сертифікат про непричетність до співпраці з комуністичним режимом. Такий сертифікат видавався в МВС. Кожен випадок розглядався за участі МВС, військової розвідки та контррозвідки. Особи, що визнавалися як такі, що були причетні до співпраці з комуністичним режимом, позбавлялися права обіймати посади в органах державної влади. При цьому була можливість оскаржити подібне

рішення у Верховному суді та довести свою непричетність до співпраці з комуністичним режимом.

Всього, через люстраційну процедуру протягом 1991-2014 років пройшло близько 500.000 громадян. З них, під люстраційну заборону обіймати посади в органах державної влади потрапило близько 35.000 осіб, які були визнані винними у співпраці з комуністичним режимом.

Проект Ради Європи «Посилення незалежності, ефективності та професіоналізму судової влади в Україні» підготував коментарі до цього законопроекту і прийшов до таких висновків:

«Закладені до проекту закону пропозиції містять у собі високі ризики для незалежності судівництва. Повинна існувати можливість усувати недоліки, як їх сприймає громадськість, за допомогою існуючих схем. Разом з тим, якщо є думка про те, що створена на запропонованих засадах комісія є абсолютно необхідною, варто буде дотриматись рекомендацій, викладених у цьому документі. Найважливіші рекомендації стосуються органу, який мав би бути остаточним арбітром (Вище рада юстиції, а не Комісія); для кандидатів в члени Комісії повинні бути визначені конкретні критерії їх відбору; процеси прийняття рішень повинні відповідати тому факту, що судді краще підготовлені до визначення відповідності професійним стандартам; процедури роботи, що будуть прийняті, мусять відповідати фундаментальним засадам справедливості. Якщо ухвалена процедура (як би вона не називалася - дисциплінарна процедура, «перевірка», «люстрація», тощо) не відповідатиме повністю міжнародним стандартам справедливості, вона ще більше зруйнує довіру, аніж якоюсь мірою відновить її. Крім того, предмет застосування будь-якого провадження такого типу повинен бути дуже вузько окреслений для того, щоб це провадження відповідало поставленій меті і не мало жодних ознак заполітизованого полювання на відьом. З цього витікає, що під сферу дії проекту закону мали б підпадати тільки ті судові рішення, які пов'язані з самими нещодавніми подіями революції на Майдані.»